

ОСВРТ НА ПИСАЊЕ ДРАГАНА ТРИФУНОВИЋА О МИЛУТИНУ МИЛАНКОВИЋУ

МИЛАН РАДОВАНАЦ

Астрономска опсерваторија, Волгина 7, 11060 Београд, Србија
E-mail: radovanac@aob.rs

Резиме: Овим радом хтели смо да свима онима које интересује "лик и дело" великог српског и светског научника Милутина Миланковића, којима до руку дођу књиге историчара науке Драгана Трифуновића *Тиха и усрдна молитва Милоша Радојчића* и *Из преписке Милутина Миланковића*, укажемо на његово најчешће несхватљиво и на чињеницама неутемељено портретисање Милутина Миланковића.

Он, наиме, у ове две књиге Миланковићу "лепи" разне ружне етикете, као што су, да наведемо неке: "неоригиналност", "посрбљење" страних радова, "преписивање", "присвајање туђих радова", да је био "веома слаб предавач", "чијом се теоријом нико не бави", осим "извесни сумњиви филозофи, хемичари и палеографи", односно "новинари и филозофи који аматерски и нестручно пишу о професору и произвољно га квалификују", да не поштује и омаловажава пријатеље и колеге научнике, итд.

Насупрот томе, на једном месту, у другој од ових књига, он за Миланковића каже и ово: "У целости, академик професор др Милутин Миланковић, био је интелектуалац великог формата, пун части, поштења и морала".

Дајући и сам скроман прилог у проучавању лика и дела, како би се то популарно рекло, Милутина Миланковића (1879-1958), једног од највећих српских научника, осветљавајући првенствено његову улогу и допринос у развоју Астрономске опсерваторије и астрономске науке, аутор ових редова је морао (и желео) да прочита и оно што бројни други истраживачи написаше о овим односима, али, мање-више, и остале садржаје који се односе на Милутина Миланковића.

Том приликом, у радовима и књигама неких појединаца, као што су то раније били Ненад Јанковић (1911-1997) и Ђорђе Николић (1908-1971) а у скорије време нарочито Драган Трифуновић (1930-2009), учили смо извесне олако дате ставове и оцене о Миланковићу као научнику али и као човеку, за које уопште нису дате озбиљне, релевантне чињенице, а тамо где су неке и предочене, на "стакленим су ногама". Штавише, у једном те истом раду,

односно књизи Драгана Трифуновића, чије писање о Миланковићу ће и бити предмет нашег осврта, дати су и посве опречни ставови и мишљења, чиме су, поготово они мање обавештени читаоци, без увида у целовиту литературу о Миланковићу, доведени у недоумицу, заправо неверицу за питање: да ли је могуће да је то написао један те исти аутор, и шта је ту истина?!

Верујемо да су неки изучаваоци историје науке, и ревносни читаоци ово учили, да на овакво писање нису могли остати равнодушни, али да, према нашим сазнањима, на ово нико до сада није "словом" указао.

Како је писао, Трифуновић је тако и говорио о Миланковићу. Само у неким таквим ситуацијама, колико нам је познато, било је оних који су и изразили неслагање са његовим мишљењем.

У овом раду осврћемо се на оне делове из две, у резимеу наведене, књиге Драгана Трифуновића, у којима он даје судове и доноси закључке о Милутину Миланковићу.

На таква места и чињенице овде желимо само да укажемо, без упуштања у изналажење разлога зашто је Трифуновић тако поступао.

Проф. др Драган Трифуновић је између осталог био предавач историје математике на Београдском универзитету, словио је као један од најплоднијих историчара (природних) наука код Срба, веома добро информисан, и упућен на многобројне изворе и поседник завидне архивске грађе; к томе још и са предношћу (или хендикепом?) што је и лично познавао многе научнике о којима је писао, па тако и Милутина Миланковића.

Како је у неким случајевима користио све ове предности, то је већ друга прича, којом желимо да се позабавимо?!

Још 1995. године Трифуновић је издао књигу *Тиха и усрдна молитва Милоша Радојчића*, (у издању Народне књиге и Алфе) коју је, као што то и наслов говори, посветио свом професору Милошу Радојчићу (1903-1975), али, како је то он обично радио, није пропустио прилику да се и у овој књизи, оно бар у (подужим) фуснотама, не позабави и Милутином Миланковићем!

Већ на почетку књиге, на страни 16, у фусноти 9, Трифуновић на један посредан начин признаје величину научника Милутина Миланковића, тамо где замера Милану Богдановићу (писац и књижевни критичар, академик, 1894-1964), ваљда као медијатору, што је 1929. године дао математичару Сими Марковићу (1888-1939?) да беседи на обележавању Ајнштајновог јубилеја у Београду: "*Богдановићу на крај памети није била наука и помисао да за предавача позове Милутина Миланковића или Михаила Петровића*".

Десетак страница даље, у огромној фусноти, писаној веома ситним словима, величине готово две странице, он се без правог повода и разлога, већ окомио на Милутина Миланковића, упињући се да докаже како он није велики научник, како је крао и плагирао туђа дела и идеје, итд.

У тим настојањима најпре констатује да је Миланковић објавио два рада, која се тичу теорије релативности, *О теорији Michelsonova eksperimenta* и *О*

другом постулату специјалне теорије релативности, те да су о њима писали, анализирајући их - у заједничком раду, Милутин Миланковић и теорија релативности - Татомир Анђелић (1903-1993) и Андрија Стојковић (1924-2007). Заинтересоване за њихову анализу Миланковићевих радова, Трифуновић упозорава: "Према овом тексту треба бити обазрив и веома уздржан. Први аутор већ деценијама не прати ову научну област, док је други филозоф који сваштари по тековинама науке. Под оптерећењем да је Миланковић велики научник, како наше новине пишу, они су тако и писали, све у суперлативима.

Рецимо, били су опседнути чињеницом да је Миланковић сакупио већи број наслова из теорије релативности".

Дакле, сматра Трифуновић, нити је Миланковић велики научник нити су приказивачи његових радова озбиљни научници, или ти - *Quale vinum tale latinum*.

Да би то потврдио он их и цитира: 'Миланковић је очигледно опседнут идејом да се може наћи неко тумачење, па зато скупља литературу о том питању и саставља једну библиографију од преко 150 наслова разних публикација ... полазећи од првог описа Michelson-овог огледа из 1881. године ...'.

Даље коментарише: "Ово у целости није тачно. После напуштања инжењерске праксе по грађевинама Беча и др., Миланковић по доласку у Београд (октобар 1909) у науци лута, тражи 'своје властелинство' где ће господарити". Тада, крајем 1910, наводи Трифуновић, из Загреба му се писмом јавља професор Владимир Варићак у којем га саветује: 'Ако се желите са принципом релативности бавити, па хоћете знати литературу, најбоље ће бити да узмете: *Jahrbuch der Radioaktivität und Elektronik* (...). У њему има радова *J. Laub* (...). То је реферат у ком је побројано 127 радова'.

Трифунувић још додаје: "Поређењем Лаубовог и Миланковићевог списка радова, лако је закључити да је Миланковић све наслове узео, преписао од овог Немца. Из овог битног навода произлази нетачност читавих страна наведеног Анђелићевог рада, а понајвише речи 'скупљао', 'састављао'. Поменимо да је веома брзо после Варићаковог писма Миланковић објавио свој први наведени рад у Загребу. (...) Када је Миланковићев рад објављен, професор Варићак 'је скренуо Миланковићу пажњу да су сличну (исту) идеју исказали нешто раније *Tolman, Thomson i Stewart*' (...).

Ови аргументи били су довољни Трифуновићу да закључи: "Ова два примера Миланковићеве неоригиналности, тј. да осматра туђе текстове и посрбљујући их, објављује под својим именом, нису једини. Има их више. Рецимо, још као гимназијалац пред матуром (1896) конструише апарат за трисекцију угла и доцније 'тужно' установљава да је та конструкција позната код Хипоауфа (*Hippoauf*) још 1872 године. (...)

Или епистоларна форма излагања историје астрономије и физике у писмима једној драгој пријатељици (патио је да буде љубавник ...) у целости

је Миланковић преузео из Ојлерове књиге у три тома 'Писма једној немачкој принцези из различитих питања филозофије и физике' (...).

Поменимо још и овај пример. Писац ових редова сећа се добро да му је поч. професор Ђура Курепа једном на обали 'нашег Великог Дрвеника' у шуми чепреса образлагао, да Миланковићева графичка интерпретација редова (...) није оригинална и да се знатно раније налазила у средњошколским уџбеницима Аустроугарске. Поменуо је и име аутора уџбеника (Трифуновић га не наводи - прим М. Р.).

Шта тек казати за 'Миланковићеву реформу Јулијанског календара', коју је изложио у Цариграду (1923. г) и која није прихваћена. Она у целости није његова. Наиме Миланковић је битну ствар-кључ реформе узео од Максима Трпковића, професора математике који се годинама бавио овим питањима. Миланковић је само једном и то минорно поменуо презиме овог вредног и паметног гимназијског професора. (...).

Други пут, без икаквог разлога, тамо где то садржај текста није захтевао, Трифуновић се у истој књизи, Миланковићем, писцем *Историје астрономске науке од њених првих почетака до 1727.* бави у фусноти 8. на страни 63. где му је споменуо име у контексту, да је предавао и историју астрономије на Природно-математичком факултету у Београду, где пише:

"После рата, некако одмах, комунисти су успели овог историчара науке да придобију, освоје веома брзо. Како, зашто - то је велико итиво које треба написати. Грађа постоји. Писац ових редова је за време својих студија слушао Миланковићева предавања из историје астрономије. Уверио се на овим часовима да је Миланковић био веома слаб предавач. Имао је дубљи вокал и њиме буквално читао свој уџбеник. Ово је чинио и на часовима небеске механике, те није случајно да се о овом професору зна као о слабом предавачу. Није успео да заинтересује своје слушаоце. Он је редак случај на Универзитету у Београду, који није имао своје ђаке - наследнике - своју школу. Данас се његовим делом код нас нико не бави и не познаје га".

Трећи пут, у фусноти бр. 75, на страни 99, Трифуновић даје прилог којим жели да да морални портрет Милутина Миланковића, онаквог каквим га он види. Овај пут у ту сврху користи саопштење које му је, каже, дао остарели Антон Билимовић (тада је имао 88 година), иначе Миланковићев колега, а сматрамо и пријатељ, док га је Трифуновић једном приликом возио својим колима.

Билимовићева прича, према Трифуновићу, текла је овако: "Знате, све је лепо било и бавити се важним питањима. Ви треба да сазнате и чињенице којих нема у архивима. Рецимо, ја сам био од Немаца ухапшен 1941. године као руски емигрант. Тражили су од мене доказе лојалности према новој власти и потпуну непољитичност'. За немачког официра - иследника био је потребан сведок - лице које ће потврдити Билимовићеву исправност. Позвао сам се на колегу Милутина Миланковића' - вели стари професор. Официр је одмах телефоном позвао Миланковићеву кућу. 'Немачки официр је чуо: Ја не познајем то лице - био је одговор Милутина Миланковића".

Пошто ни јеног од актера ове приче нема међу живима, да би могли сведочити по овом питању, коме да верујемо? Билимовићу, ако је тачно ово што је Трифуновић пренео, можемо, али у истој мери и не морамо. Трифуновићу, с обзиром шта је све лоше написао о Миланковићу и са каквим аргументима, тешко. Да верујемо окупаторском официру да је верно пренео Миланковићев одговор на постављено питање, ако је уопште и разговарао са Миланковићем? - још мање! Миланковић вероватно није ни сазнао шта му је све стављено на душу.

Осим што је Миланковић - према Трифуновићу - за своје колеге лоше чинио, кад за њих није учинио оно што је требао, он је - према њему - за њих лоше чинио и онда кад је, по свом уверењу, за њих добро чинио!

У књизи *Тиха и усрдна молитва* ..., на 119 страни, позивајући се на једну реченицу из Радојчићеве карактеристике коју прилаже, коју је о њему, као и о бројним му колегама написао, како га и сам Трифуновић назива, непотписани послушник новог режима, он тврди: "*У то време* (за време окупације, 1942. године, прим. М. Р.) *др Милутин Миланковић, редовни професор Универзитета у Београду, предлагао га је* (Милоша Радојчића - прим. М. Р.) *за ванредног професора, да би га компромитовао, што је овај, и по савету Михаила Петровића, одбио*".

У Фусноти бр. 100, он овај наводни Миланковићев покушај, овако обрзлаже: "*... да је Милутин Миланковић хтео да компромитује Милоша Радојчића његовим избором за ванредног професора у окупираном Београду, у потпуности верујемо. Лепо је чути да је Радојчић добио савет од свог професора Михаила Петровића да се тога не прихвати. И да није било овог савета, сматрамо да се Радојчић не би прихватио новог звања. Њега унапређења нису никад занимала, а лични морал и поглед на свет, поготово у окупираној земљи, то не би дозволио. Сигурно да је Миланковић желео и одговарало му је да више људи на окупираном Универзитету, који практично није радио, добије било какав поен за време немачког присуства у Београду. Он је сам за време окупације био врло близак Немачком научном институту у Београду којег је водио Алојз Шмаус; држао је предавања, (...) објавио је два окупациона издања своје књиге "Кроз васиону и векове". Знајући све ово, на 2-3 месеца пред ослобођење Београда, директор Немачког института Шмаус саветује Милутина Миланковића да прихвати "турнеју", пут-циклус предавања по Немачкој. У ствари, Шмаус је на прикладан начин саветовао Миланковића да **бежи** од ослободилаца. (...) И шта се десило? Ослободиоци су знали за овај Миланковићев рад; био је саслушаван и претило му се. А шта је он урадио? Одмах је ступио у контакт са једним младим "комунистичким научником". Потпуно неафирмисаног у науци са осредњим и почетничким асистентским стажом (одакле је 1941. године кренуо у грађански рат), Миланковић га прима у чланство Српске академије наука и тако је све решио. Позната су и сачувана писма овог "партизанског научника" професору Миланковићу у веома љубазном тону са*

пуно симпатија. Године су пролазиле и овај млад партизански академик постаје главни метер. Шта он каже, то је!"

Дакле, Трифуновићу као историчару науке, сасвим је било довољно оно што је у Радојчићевој карактеристици, узгред, о Миланковићу написао један "послушник новог режима", да би то узео као поуздану историјску истину, к томе и меродавну у квалификавању Милутина Миланковића, као човека са злим намерама, који жели да напаости свом колеги; Миланковића којег је тај исти (или други, свеједно је) послушник, у његовој карактеристици (из 1950. године), оценио да је "наш политички непријатељ"!

Чак ако је и тачно да је Миланковић предлагао Радојчића за ванредног професора, ко може да тврди да његове намере нису биле посве чисте и часне, а не онакве како их представља Трифуновић?

Да ли је у реду и поштено да Милош Радојчић, научник првог реда, како га Трифуновић представља, у звању доцента буде од 1938. до 1950. године, кад га је нова власт (уважила!?) изабрала за ванредног професора, ако је оно што је Миланковић 1942. предложио било непоштено. Да ли је у складу са оваквим резонувањем, током Другог светског рата све требало да стоји, да нема никакве активности и рада, а на основу њега и напредовања (Трифунвића није сметало што је за ово време бравар напредовао до маршала!), јер се то од стране неких може схватити као помоћ непријатељу?

Следеће "огрешење" Милутина Миланковића, у истој књизи (стр. 153, фусн. 130), Трифуновић овако представља: *"Зграда Универзитета у Београду је бомбардована првог дана (Првог светског рата - прим. М. Р.) и то првим гранатама са западне стране Саве. Ово је намерно зверски урађено, јер су у овом дому била смештена сва културна и научна добра српског народа. Када се после рата 1919. године вратио из Будимпеште (!) Милутин Миланковић тражи оправдање овом зверском чину Аустроугарске.*

У измишљеном разговору Миланковић наводи речи Богдана Гавриловића: 'Ми смо дозволили да се на нашој згради постави антена за примање часовних сигнала одашиљаних са Ајфеловог торња из Париза. Та антена претворила је ову нашу зграду у војни објекат и непријатељ је имао права да на њу упре своје топове. Зато имамо да подносимо последице те наше лакомислене одлуке. (М. Миланковић, Успомене II, Београд, 1952, стр. 98). Ово је заиста много. Зашто Миланковић и Гавриловић не наводе да је то била антена Астрономске опсерваторије која је радила у саставу Универзитета у Београду. Невероватно!" (Према сазнању Милана Димитријевића ову антену поставио је Ђорђе Станојевић и није служила потребама Астрономске опсерваторије!).

Трифунвић размишља као да није преживео ни један рат. Свака антена, као и висока зграда, на противничкој страни, за артиљерију је по правилу први циљ, без обзира за шта је у мирнодопско време служила! Свима је познато да се Астрономске опсерваторије, у принципу, не користе за војне сврхе. Али у ратним условима ово правило се, као и многа друга, не поштује, па је тако и Астрономска опсерваторија у Београду, током Другог светског

рата, што поуздано знамо, коришћена и у војне сврхе (првенствено немачке, али и наше војске)! Скорији случај меридијанског павиљона Астрономске опсерваторије да и не спомињемо!

Још једном је у књизи *Тиха и усрдна молитва* ... на страни 206, Драган Трифуновић апсолутно непотребно "запео" за Милутина Миланковића. Повод је једна реченица Милоша Радојчића о свом професору, потом и колеги, Михаилу Петровићу, коју Трифуновић цитира: *"Као прави научник Мика Петровић је био дубоко озбиљан човек и слабо га познају они који мисле да му је шала и весеље најистакнутија особина"*.

Ово је за Трифуновића био довољан повод да у фусноти бр. 188, на истој страни, дода следећи коментар: *"Милош Радојчић сигурно мисли на писања Милутина Миланковића (грешка, мисли на Миланковића - прим. М. Р.) о Михаилу Петровићу. Потпуно исправно. Миловановић (опет грешка, треба да пише Миланковић - прим. М. Р.) је редовито наглашавао да је Петровић у друштву припростих људи, пијанаца, кицоша и весељака, а никада, ни речи о Петровићевом раду у науци и његовим резултатима. Он то није ни знао да уради; није изучио потребну школу у његовом хваљеном Бечу"*.

Колико је ова Трифуновићева тврдња апсурдна, и далеко од истине, довољно сведочи (да не наводимо друге) права ода Петровићу као човеку и научнику, коју је написао, и изговорио, Милутин Миланковић 17. новембра 1939. године, приликом његовог проглашења за почасног доктора Београдског универзитета (видети рад истог аутора, *Михаило Петровић - Мика Алас - сведочанства о легендарној скромности*, објављен у Развој астрономије код Срба VII).

После оволико негативних ствари које је написао о Миланковићу, просто је за чуђење његова одлука, да, по њему, том истом и таквом Милутину Миланковићу посвети и повелику, добро опремљену и илустровану књигу, *Из преписке Милутина Миланковића*, која је у издању Бео Синга, изашла 2007. године.

Пошто књига, као што то и наслов каже, садржи Миланковићеву преписку, по Трифуновићевом избору, са четворицом пријатеља и колега, Пајом Јовановићем, Михаилом Петровићем, Иваном Арновљевићем и Владимиром Варићаком, било би за очекивати да је Трифуновићу остало мало простора за ново "портретисање" Милутина Миланковића. Међутим, он је тај проблем решио тако, што је од неких 315 страна књиге, читавих 100 страна резервисао за фусноте, односно своје коментаре! Довољно простора да се још једном, на свој начин, позабави Милутином Миланковићем, као човеком и научником!

Почео је, после свега, помало неочекивано. Цитирамо Трифуновића: *"Идем за Славонију, у село Даљ, родно место знаменитог (подвукао М. Р.) научника Милутина Миланковића" (Из преписке ... стр. 217, фусн. 4).*

Ето, коначно, верујемо не случајно, Трифуновић је и то рекао за Миланковића: знаменитог!

Одмах потом он налази разлог да још једном, и овде (*Из преписке ...* стр. 221, фусн. 8) каже нешто о већ спомињаном Миланковићевом инструменту за трисекцију угла: *"Писац ових напомена не верује у исказану чињеницу да је Миланковићу као ученику гимназије његово решење о инструменту за трисекцију угла нађено у родној кући у Даљу у иностраном часопису у којем је објављено Хипауфово решење трисекције угла (инструмент) 1872. године. Да ли је разумно поверовати да се у селу Даљу код сеоског кафеџије (Милутинов отац) налазио угледан инострани часопис са Хипауфовим чланком? Млади Миланковић сигурно је добио часопис од свог ујака Василија или стрица Андрије и тако преписао Хипауфово дело и знатно, знатно доцније, у старости, када је већ писао своје Успомене, говорио да је то његово решење, али 'на жалост оно је 20 година пре мене било познато науци'. Лично сматрам да је ово почетак Миланковићевог присвајања (коришћења) туђих резултата" (подвлачења - М. Р.).*

У шпекулације како је млади Миланковић дошао до решења за инструмент трисекције угла нећемо се упуштати, а то смтрамо и апсолутно неважним, дочим и сам Миланковић, што преноси и Трифуновић, изражава разочарење накнадним сазнњем, да је тај проблем решен пуних двадест година пре њега.

Ако Трифуновић сматра да је ово био "почетак Миланковићевих присвајања туђих резултата", онда је за чуђење зашто уопште пише о Миланковићу као "знаменитом" научнику, који је тако безочно присвајао туђе радове?

Даље, Трифуновић не прави разлику између "присвајања" и "коришћења" туђих резултата. Док је присвајање туђих резултата недопустива работа, за сваку осуду, дотле, без коришћења туђих резултата, у науци не би било напретка; докле би се стигло кад би сваки научник морао да креће од нуле, дакле без основе туђих резултата, наравно, уз навођење извора и темеља са којих се иде даље.

На истој страни књиге у следећој фусноти, Трифуновић нас обавештава о следећој Миланковићевој научној "крађи", почињеној с радом (у преводу са немачког) *Графичко представљање геометријских прогресија*.

"... цењени професор Ђура Курепа (ми је) говорио и доказивао да се овај Миланковићев рад о геометријској прогресији налази знатно, знатно раније у једном немачком уџбенику за средње школе и да га је Миланковић једноставно преписао и то непотпуно!" (подвукао М.Р.).

У истој фусноти Трифуновић замера Миланковићу, позивајући се на Стјепана Мохоровичића, што је прећутао чињеницу да је податак о дебљини континенталних блокова од 60 км, с којим је баратао у својим радовима, преузео од загребачке сеизмичке школе. Потом и цитира Мохоровичића: "Академик Миланковић спада међу ретке универзитетске професоре који нису никада имали асистента" (Кад спомињемо Стјепана, треба прочитати писма - у *Чланци, говори, преписка*, стр.402-403 - која је његов отац академик Андрија, баш у вези сина, писао Миланковићу, и видети шта мисли о њему!).

Трифуновић свему томе додаје: *"У ствари, Миланковић није имао своје ученике који ће наставити његово дело. Данас се Миланковићем баве само извесни сумњиви филозофи, хемичари и палеонтографи"* (подвукао М. Р.).

Ни ова му тврдња изгледа није била довољна, па се неколико страна даље, а поводом оцене Татомира Анђелића (стр. 30) о Миланковићу као професору, поново враћа на ову тему. Наиме, Анђелић за Миланковића каже: "Као професор је својом израженом личношћу утицао на генерације математичара, астронома и физичара".

Но Трифуновић мисли другачије (*Из преписке ...* стр. 225, фусн. 16): *"И поред Анђелићевог навода, професор Миланковић све време рада на Универзитету у Београду није имао асистента, а нема ни своје ученике који би наставили његово дело! Једноставно, био је увек сам у струци, а донекле и у средини у којој је радио била је видљива његова усамљеност. Све до данашњих дана, у српској науци он нема свог наследника, нико се не бави његовом теоријом. Овде изузимам извесне новинаре и филозофе који аматерски и нестручно пишу о професору и произвољно га квалификују"*.

Ако је Трифуновић (овде и Мохоровичић) у било чему био у праву, то је био по питању ученика, асистената, настављача његовог дела, којих, извесно је, није било. Друго је питање да ли је то баш његов минус као научника?

Ко су ученици, асистенти и настављачи дела Николе Тесле и Михајла Пупина? Није нам познато да се Трифуновић обрушио и на ову двојицу због овог евидентног "недостатка" у њиховим научним каријерама?!

А што се тиче питања, ко се данас бави Милутином Миланковићем, ту је Трифуновић, показало је време, дебело омануо. Наводити сва она имена од науке, домаћа и страна и највише научне институције, домаће и стране, које се баве Миланковићем и његовим научним радом, да би доказали колико Трифуновић није у праву, требало би доста и времена и простора. Аматерских, нестручних и произвољних квалификација о Миланковићу је било (али не у оном смислу како то мисли Трифуновић); све док нука није потврдила величину и значај његовог *Канона*, али и других дела и активности.

У ред малициозних спада и ова оцена Драгана Трифуновића о Милутину Миланковићу (*Из преписке ...* стр. 225, фусн. 14): *"У току свог живота односно радног века, Милутин Миланковић је имао своја три стараоца, протежера у струци: професор Чубер у Бечу, професор Владимир Варићак у Загребу и професор Богдан Гавриловић у Београду. Довољно да се безболно напредује у струци, у каријери на Универзитету у Београду"*.

Нисмо у прилици да питамо наведену тројицу зашто су протежирали Милутина Миланковића, али претпостављамо да су то урадили онда кад је требало, на почетку његове научне каријере, зато што су у њему препознали потенцијал којем треба дати шансу, а кад је већ једном успешно запловио у научне воде, они му, ваљда, у том смислу нису више били потребни, а ни физички то нису могли!

Несумњива је жеља и намера Драгана Трифуновића, из само њему знаних разлога, да колико он то може, умањи значај и резултате Миланковићеве теорије о леденим добима. Он то настоји и на овај начин (*Из преписке ...*, стр. 228, фусн. 21): *"Професор Бечког универзитета Пенк био је противник Миланковићеве теорије о леденим добима. А, шта је Миланковић радио по мишљењу многих научника у Србији (академик В. В. Мишковић, Ненад Јанковић, професор Драгослав С. Митриновић и други). Применио је познате законе небеске механике, астрономске податке о земљи које му је урадио Војислав В. Мишковић, математику коју су урадили млади Драгослав С. Митриновић и Станимир Фемпл и познату термодинамику атмосфере - и тако створио своју теорију. Научно, Миланковић је био у веома незгодном положају. Да одлази на конгресе и научне скупове математичара и са њима да сарађује није могао, јер се није бавио математиком. Да то чини са механичарима и астрономима било би непријатно за њ', јер би износио познате ствари без фундаменталног рада. Миланковић је зато сарађивао са геолозима, палеонтолозима и сличних струка. И тако је дошло до једног парадокса, оно што је за математику, небеску механику и астрономију било тривијално, то је код геолога, географа, ... чинило 'чудо науке'. Ето разлога зашто га ове струке проглашавају највећим научником. Чак га проглашавају научником ранга Тесле, Пупина, Руђера. Треба бити обазрив у оценама Миланковићеве теорије. Зар само један случајно нађен фосил, који је нашао место на графику осунчавања, учини овакву мистификацију. А, где је још фосила, још других потврда, многи се питају".*

Нећемо ништа ново открити ако кажемо да свака научна теорија има и својих опонената, па дабоме и Миланковћева. А оно шта је урадио Миланковић, у науци је једини пут: ко год жели да иде даље мора да то ради на основу познатих закона и чињеница. Дакле, користећи исте, до теорије и сазнања до којих је дошао Миланковић, теоретски, могао је и неко други да дође - али није, већ је то урадио управо Милутин Миланковић. У науци се подразумева и још једна ствар, да главни истраживач, увек има и својих сарадника и помагача по разним питањима. Имао их је и Милутин Миланковић, на Астрономској опсерваторији! И Ирена Жолио Кири је добила Нобелову награду, али не и Павле Савић, добио је и Алберт Ајнштајн, а Милеву Марију у тој причи мало ко озбиљно и спомиње!

Да би доказао своју теорију, Миланковићу су били потребни огромни прорачуни, у које он тешко да би се сам упустио, не зато што није математичар (Трифунковић) и што његов "ћуп учености" (Миланковић) то није знао да ради, већ зато што би му за то требале бројне године рада, за који је било довољно математичко знање прве две године студија математике. Управо у томе је нашао помоћ на Астрономској опсерваторији. У помоћ му је притекао колега и пријатељ, управник Астрономске опсерваторије, Војислав Мишковић, који је израчунавања секуларних промена астрономских елемената земљине путање, организовао на Опсерваторији, а директни извршиоци били су тада млади, Драгослав Митриновић (студент) и

Станимир Фемпл (асистент), који су безмало три године (Стоквел је средином 19 века за израчунавање секуларних поремећаја планета потрошио скоро 10 година рада!) окретали ручице неких примитивних машина за рачунање, рачунајући по два одвојена начина израчунавања (Пилгримово и Мишковићево).

По питању избора научне сарадње, ствар је посве јасна; сваки научник сарађује са оном науком и са оним научником који му омогућују бољи изглед да дође до свог предвиђеног циља.

Трифуновићево цинично спомињање једног "случајно нађеног фосила", као доказа за његову теорију, и примедбу да Миланковића "чак проглашавају научником ранга Тесле, Пупина и Руђера", сувишно је и коментарисати!

Америчка НАСА сигурно га није уврстила међу петнаестак највѣћих научника из патриотских разлога!

Ево, уосталом, шта о човеку Милутину Миланковићу, мисли и пише Драган Трифунровић (*Из преписке ...* стр. 234, фусн. 8): "*Професор Милутин Миланковић био је пун себе, редак, можда и јединствен случај у нашој науци до средине прошлог века. Тачно је планирао однос са околином. Он је волео само себе, скоро сви остали око њега били су ништавни. Није заобишао ни Јована Цвијића да омаловажи, а о Михаилу Петровићу, писао је само као о простом рибару!*"

Да би поткрепио своју тврдњу, како и колико је Миланковић омаловажавао Цвијића, он наводи, да човек не поверује, ове Миланковићеве речи (*Из преписке ...* стр. 229-230, фусн. 21): "Наш Јован Цвијић, (...) био је сигурно једна од најбољих глава нашег Универзитета ... Увек сам могао од њега понешто научити. Али о космосу нисам са њиме могао говорити, његов поглед није продирао онамо, а сем тога, није никако марио математичке науке већ их ниподаштавао, а тим судом обухватао и радове нашег великог математичара, па можда и моје."

Да ли је омаловажавање за колегу рећи, да је једна од најбољих глава на Београдском универзитету од које се увек може нешто научити? То што неко нешто што не воли и не позна, па га и не цени како би требало, није ништа ново. Из контекста се види да ни Миланковић Цвијићу то не замера, већ да то наводи више као куриозитет и свакодневну догодовштину међу колегама разних знања и интереса.

Сад Трифунровић даље закључује: "*Према Цвијићевим резултатима и огромном знању, Миланковић се односио са ниподаштавањем; био је склон да Цвијићу приписује незнање многих области. (...) Очигледно, веома ружни и нетачни Миланковићеви судови о Јовану Цвијићу и Михаилу Петровићу*".

Судови јесу и ружни и нетачни, али ови Трифунровићеви! Доволно је само прочитати какве је записе о овој двојници, у својој заоставштини оставио Милутин Миланковић. Од обојице се, као од најбољих пријатеља и сарадника, на њиховој сахрани, опростио говором. Ваљда једину песму коју је написао, посветио је управо Михаилу Петровићу (М. Миланковић,

Чланци, говори, преписка, Завод за уџбенике и наставна средства, 1997, стр. 406-407 и 418-425).

Констатујући по трећи пут у својој књизи!, да се данас научним делом Милутина Миланковића "који је увек спавао у возу при путовању кроз Југославију 'јер није имао шта да види', а који је 'дошао у Београд град без знаменитости и лепоте', више нико не бави, нити неко од млађих покушава да то дело упозна, Трифуновић закључује: Ово је, у ствари прави споменик овом научнику, који није желео ни мртав да почива у Београду (подвукао М. Р.). Да би, ваљда, свом анимозитету према Милутину Миланковићу, дао легитимитет, одмах га подупире цитирањем истомишљеника, Ненада Јанковића: *"Има још много сличних неукусности ради којих се не смемо скандализирати, као ни Миланковићеве пси, јер их пише потпредседник САНУ. Али он сматраше да све што се на њега односи, треба да буде запамћено in a saecula saeculorum"* (за вечита времена).

Мало је рећи да је Драган Трифуновић, да не употребљавамо његов вокабулар, оно бар застранио у овим ружним квлификацијама Милутина Миланковића. по питању прве само подсећамо: Миланковић је умро 1958. године, и сахрањен на Новом гробљу у Београду, где је почивао све до 1966, кад су његови посмртни остаци пренети у родни Даљ (о чему, ваљда се подразумева, није он донео одлуку, без обзира на својевремено исказану жељу да почива у Даљу!).

Дуг је низ апсурдних замерки Драгана Трифуновића (*Из преписке ...* стр. 234, фусн. 8) на рачун Милутина Миланковића: замера му што у својим *Успоменама* спомиње "неравну калдрму", коју је затекао по доласку у Београд; што пише о својим личним доживљајима приликом бомбардовања Београда, а не о општем страдању града; због топлих речи за "вољени Беч", "својој старој милој средини"; што спомиње "бечки крој и укус"; што му је Беч могао пружити више уживања но Београд, и што је то било "кратког века, као сва уживања на овом свету"; што му се "срце следило" кад је чуо да је бомбардован Беч; што му је бивша К. унд К. монархија остала у лепом сећању, у "којој су Миланковићи провели у миру и благостању две стотине година", а како су живели други то му није важно; што у његовим *Успоменама* нећемо наћи такве јеремијаде над два пута разараним Београдом, очерупаном Србијом и побијеним женама, старцима и децом, од стране те исте културтрегерске "Хабсбуршке Монархије", па чак и то што јој је име написао великим словима.

Замера му и што жали што му после два издања књиге *Кроз васиону и векове*, штампане на немчком језику у окупираном Београду, није изашло и треће издање; што у свом Канону није навео да му је проверу формула, нумеричких таблица, језика и коректуре, извршио Татомир Анђелић (за ову услугу Миланковић му се, сматрамо, одужио прихватањем његове докторске тезе коју је Билимовић одбио); као и то да је систем - кључ календара "једноставно узео (!!!) и искористио за тзв. Цариградску реформу календара"

од Максима Трпковића, а да му за то није дао потребно признање и захвалност" (Из преписке ... стр. 246, фусн. 25).

Већ је сувишно и подсећати да је Миланковић отишао у Цариград као човек од струке и знања, управо да презентује Трпковићево решење за нови календар, које није било прихваћено, па је Миланковић *ad hoc* израдио нови предлог, који је тада био и прихваћен. Наравно да Миланковић није измислио календар, но је овај свој предлог израдио на темељима свих оних који су се пре њега бавили проблемом рачунања времена - календаром, узимајући од њих она решења која су му, водећи бригу о жељама и потребама православне цркве, омогућила да дође до нове, своје варијанте календара, која је тада 1923. године задовољила православне великодостојнике, али касније (из разлога који нису стручне природе) за разлику од неких других, од стране СПЦ није била примењена.

Како Трифуновић тумачи чињенице, види се најбоље из писма М. Петровића, И. Арновљевићу, које Трифуновић преноси, у којем му се жали да (до марта 1915) није успео добити никаквих вести о Милутину Миланковићу, на основу чега Трифуновић закључује *"да је Миланковић 'крио' од Србије своје присуство у Будимпешти и све погодности које је имао"* (Из преписке ... стр. 260, фусн. 16). Шта више, Трифуновић Миланковићев боравак у Будимпешти и рад у Библиотеци МАН, током Првог светског рата (камо је уз помоћ својих професора из Беча, отишао из логора), назива поспрдним речима "бојевање" и "ратовање", а његов повратак у Београд, "поносно и успешно" враћање из "рата" (Из преписке ... стр. 266-267, фусн. 16 и 18).

По други пут, сад у књизи *Из преписке ...* (стр. 274/275, фус. 18) још шире разматрајући и коментаришући бомбардовање Универзитета (да ли само због антене?) и размишљања Гавриловића и Миланковића поводом тога, Трифуновић закључује: *"Значи за наше учене србе који су дошли из Прека, непријатељ је имао права да уништи српски храм науке и културе. Нека вам је просто, углађена господо професори"* (подвукао М. Р.).

Не можемо се отети утиску да је Трифуновић имао нешто ирационално против Срба пречана, јер без икаквог повода он извлачи Миланковићев опис посете Београду, који се збио давно, после завршене матуре, где је забележио чињеницу да је при разгледању Београда, којег је тада посетио, видео два знаменита Србина, Змаја Јову Јовановића и Стевана Сремца, што је Трифуновићу било довољно да иронично закључи: *"Значи, од знаменитости Београда, млади Миланковић је видео само две 'шајке', Змаја и Сремца"* (Из преписке ... стр. 308, фусн. 49).

Још једном се Трифуновић, у књизи *Из преписке ...*, осврће на Миланковићеву научну активност у Београду током Другог светског рата. Опет истиче да су му 1943. и 1944. године штампана два издања књиге Кроз васиону и векове, да су на радио Београду читана његова предавања *У црству наука*, да је у Немачком научном институту држао предавања, да је под окупацијом постављен за редовног професора, те да су га у то време

посећивале немачке колеге - пријатељи на научном пољу. Знајући за све те његове активности, директор Немачког научног института у Београду, професор Алојз Шмаус, истиче Трифуновић, три месеца пред ослобођење Београда нудио је Миланковићу да оде у Немачку да тамо држи предавања из своје теорије, а заправо му је сугерисао да напусти Београд у ком се већ могла чути канонада руских каћуша

Одговор Миланковића на ову понуду, наводи Трифуновић био је: *He!*

Очекиван одговор, али не и коментар који је потом, у вези њега (*Из преписке ... страна 179*) дао Трифуновић: "Остао је у свом Београду уверен да је био чист и све што је радио било је у оквиру науке. Миланковић, као што је познато, није припадо ни једној партији, странци или друштву. У целости, академик професор др Милутин Миланковић био је интелектуалац великог формата, пун части, поштења и морала" (подвукао М. Р.).

Ко би могао да поверује - да испод оваквих дијаметрално опречних оцена научника и личности Милутина Миланковића, као ауторско, не стоји име Драгана Трифуновића - да је то оцена једног те истог историчара науке, к томе, изнета у једној те истој књизи - *Из преписке Милутина Миланковића?!*

На крају, да закључимо.

Намена овог текста, и наша намера није била да од "ниских удараца", историчара науке Драгана Трифуновића бранимо Милутина Миланковића, којег најбоље брани његово дело и ревалоризовани углед и значај који данас има у свету.

Нажалост, морамо констатовати, да би боље било да је Драган Трифуновић, бавећи се Милутином Миланковићем, износио само чињенице до којих је долазио, или да је представио туђа мишљења и закључке, а да их сам, у овом случају, није давао, јер је овако, сматрамо, највише штете нанео свом угледу темељитог и сериозног истраживача животописа српских научника.

Dixi et salvavi animam meam!

REVIEW OF WRITING OF DRAGAN TRIFUNOVIĆ ABOUT MILUTIN MILANKOVIĆ

With this work we wanted to draw attention to all those, who are interested in " life and work " of the great Serbian scientist Milutin Milanković, if they read the books of historian of science Dragan Trifunović, *Quiet and earnest prayer of Miloš Radojčić* and *Correspondence of Milutin Milanković*, on his mostly incomprehensible and unfounded on facts portrayal of Milutin Milanković. Consequently, such statements of Trifunović are presented and commented.